

EPIK ANLATILARDA ÇATIŞMA UNSURLARININ ÇÖZÜMLENMESİ: “OĞUZ KAĞAN DESTANI” ÖRNEĞİ

Geliş Tarihi (Received Date) 03.04.2019

Kabul Tarihi (Accepted Date) 04.04.2019

Nezir TEMUR¹

Osman Turan ARIKOĞLU²

Özet

Epik anlatılar bir toplum içerisindeki değerleri, yazılı olmayan kuralları, gelenekleri, inançları, merkezi bir kahramanın biyografisiyle yansıtan kahramanlık konulu halk edebiyatı metinleridir. Modern anlamda folklor disiplini son iki yüz yılı kapsamaktadır. Bu dönem boyunca halk edebiyatı metinlerinin yapısını çözümlenmeye yönelik pek çok çalışma yapılmıştır. Bu yöntemler destan ve masal gibi halk edebiyatı metinlerinin yapısal çözümlemesini yapar. Amaç evrensel bir yapısal çözümleme modeli ortaya çıkarmaktır. Bugün modern edebiyat ürünlerinin incelenmesinde kullanılan yöntemler halk edebiyatı metinleri içinde denenmektedir. Bu noktada hem modern edebiyat hem de halk edebiyatı ürünlerinde ortak unsur olan çatışma ögesinden bahsedilmelidir. Çatışma ögesi; arzu nesnesi etrafında şekillenir ve çatışmanın tarafları vardır. Bu taraflar ülkü değer ve karşıt gücü simgeler. Makalemizde Oğuz Kağan destanının çözümlemesi zihniyet, olay, kişiler, zaman ve mekân unsurları dikkate alınarak yapılacaktır. Her bir unsur çatışma öğeleri bakımından incelenecektir. Bu yöntemle epik anlatıları yeni bir okuma ve inceleme metodu ile tahlil etmeyi amaçlamaktayız.

Anahtar Kelimeler: Epik anlatılar, çatışma, halk edebiyatı, çözümleme

ANALYZING OF CONFLICT FACTORS IN EPIC NARRATIVES: EXAMPLE OF OGUZ KAGAN EPIC

Abstract

Epik narratives are folk literature texts on heroism that reflect values in a society, unwritten rules, traditions, beliefs, with biography of a central hero. In the modern sense, the discipline of folklore covers the last two hundred years. During this period, many studies have been done to analyze the structure of folk literature texts. These methods makes a structural analysis of folk literature texts such as epic and tales. The aim is to reveal a universal model of structural analysis. Today, the methods used in the study of modern literature products are tested in folk literature texts. At this point, the element of conflict, which is a common element in both modern literature and folk literature products, should be mentioned. Element of conflict; The object of desire is shaped around and there are parties to the conflict. These sides represent the ideal value and the opposing power. In our article, the analysis of the Oğuz Kagan epic will be made by taking into consideration the mindset, event, people, time and space elements. Each element will be examined in terms of elements of conflict. With this method, we aim to analyze the epic narratives with a new method of reading and examination.

Key Words: Epic narratives, conflict, folk literature, analysis

GİRİŞ

Modern anlamda folklor disiplinin başlangıcı diyebileceğimiz son iki yüzyıl içinde halk edebiyatı türleri ve bu türlere ait metinlerin yapısını çözümlenmeye yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların türe ait metinlerin çözümlenmesinde önerdiği yöntemler ise folklor disiplini içerisinde genel olarak metin merkezli yapısalcı kuramlar olarak adlandırılmıştır. Bu kuramların en fazla kabul görmüş ve aynı zamanda da eleştiriye maruz kalmış olanları arasında anlatılardan hareketle “Kahramanın Biyografisini Çözümleyen Yapısal Yöntemler” ve “Propp’un Masalın Biçimbilimi” gibi çalışmalarından söz edilebilir. Bu kuramların temsilcilerinin temel amacı masal ve destan metinleri üzerinde yaptıkları çalışmalar ve uyguladıkları yöntemlerle folklor evrenseli veya evrensel bilinçaltını ortaya çıkarmak olmuştur. Folklor a ait anlatı türlerinin ilkel arketipleri barındırdığı ve bu arketiplerin ise evrensel bilinci temsil ettiği bu araştırmaların temel iddiaları olmuştur.

Bu çalışmaların önerdiği yapı çözüm modelleri anlatma esasına bağlı Türk epik anlatıları üzerinde de uygulanmıştır. Bu çalışmaların çoğu ortak sonuçlara ulaşmış bir kısmı ise farklı sonuçlar elde etmiştir. Bir başka yapı çözüm modeli ise modern edebiyat ürünlerinin tahlilinde kullanılan yöntem ve kavramların folklor ürünlerinin tahlilinde uygulanmasını ön gören çalışmalardır. Anlatma

¹ Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, ilkoguz@gmail.com

² Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü, osmntmarik21@gmail.com

esasına bağılı anlatı türlerinde anlatının olay örgüsü çekirdeğini oluşturan çatışma ögesi masal, destan gibi türlere ait metinlerin de olmazsa olmaz temel kurucu ögesidir. Çatışma ögesi aynı zamanda bir arzu nesnesinin etrafında karşıt güç ve ülkü değerini epizotik olay örgüsü esasında eylemlerini yönlendiren temel kurucu unsur olarak tanımlanabilir. Bu çerçevede makalemizde Türk epik anlatı geleneği içerisinde önemli bir yere sahip olan Oğuz Kağan Destanının çatışma unsurları açısından çözümlemesi yapılacaktır. Çözümleme esnasında anlatmaya bağılı metinlerde kurguyu oluşturan zihniyet çatışması ve yapıyı oluşturan çatışma olayları, çatışma kişileri, çatışma mekânları ve çatışma zamanları ayrı ayrı incelenirken ortaya bir okuma ve tahlil metodu konulmaya çalışılacaktır.

Anlatma esasına dayalı metinlerde çatışma ögesi metindeki kurgunun gerçekleşmesini sağlayan temel kurucu unsurlardan birisidir. Roman gibi modern dönemde ortaya çıktığını söyleyebileceğimiz kurgusal metinlerde çatışma geriliminin artması sonucunda ortaya çıkar ve olay örgüsündeki eylemleri tetikler. Bunun yanında çatışmanın kişiler dikkate alınarak iç çatışma ve dış çatışma gibi türlere ayrıldığını söyleyebiliriz.

Söz konusu metinlerin bir epik anlatı metni olduğu durumlarda ise çatışma durumunun daha farklı bir hâle geldiğini söylemek mümkündür. “Çatışma unsuru epik anlatılarda kahramanın erginleşmesi ve epizotların oluşturulması için başvurulmuş tek ögedir. Öyle ki kahramanın evlenmesinde dâhi çatışma unsuru kaçınılmazdır. Epik anlatıda kahramanın epik anlamda var olması ve yüceltilmesi girdiği çatışmalardan zaferle çıkmasına bağılıdır.” (Temur, 2012: 140). Bu duruma ek olarak epik bir anlatıdaki çatışmanın ikili zıtlıklar yani bir düalizm üzerinden yürüdüğü de söylenebilir. Axel Olrik “Halk Anlatılarının Epik Kuralları” adlı makalesinde bu durumu “zıtlık kuralı” olarak isimlendirir ve şöyle açıklar: “Sage’de her zaman kutuplaşma vardır. Bu temel zıtlık, epik yapının önemli bir kuralıdır. Genç ve ihtiyar, büyük ve küçük, insan ve canavar, iyi ve kötü. Zıtlık Kuralı, Sage’nin başkahramanlarından özellikleri ve eylemleri başkahramana zıt olma gereksinimiyle belirlenen diğer bireylere kadar etkili olur.” (Olrik, 1994: 4-5). Olrik aslında anlatının temel kurucu ögesi olan çatışmaya zıtlık olgusuyla farklı bir bakış açısı getirir.

1.Zihniyet Çatışması

Epik bir anlatı olan Oğuz Kağan Destanı’nda zihniyette çatışmanın nasıl gerçekleştiğini anlayabilmek için öncelikle “zihniyet” kavramına açıklık getirmemiz gerekmektedir. Zihniyet; “Topluma hâkim askerî, idari, felsefî, adli güçler, rejimle ilgili düşünceler, uygulanan sosyal hayat düzeni, kanunlar, ileri sürülen düşünceler, din ve eğitim ile ilgili uygulanan ve ileri sürülen teklifler, ticari hayatı idare eden prensipler birlikte bir zevk ve anlayışa vücut verirler.” (Aktaş, 2015: 38) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım zihniyet kavramı içerisinde siyasi ve sosyal düzen, kültür, ekonomi, askerî düzen, hukuk ve din olmak üzere pek çok unsur girdiğini göstermektedir.

Bununla birlikte zihniyet kavramına, zihni dönemler dikkate alınmak suretiyle de bakılabilir. Zihni dönemler bize edebî eserin meydana geldiği dönemde içinden çıktığı topluma hâkim olan zihniyeti gösterir. Örneğin mitik dönem, epik dönem, dinî dönem, modern dönem ve post-modern dönem gibi. Bu dönemler toplumların içinde buldukları medeniyet dairesi ile ilişkilidir. Toplumlar bir medeniyet dairesinden diğerine geçiş yaparken aynı zamanda zihniyet olarak da bir değişime uğramaktadırlar. Fakat bu değişim bir gün içerisinde olup biten bir değişim değildir. Yüzyıllara yayılmaktadır. Yüzyıllara yayılan bu “geçiş” olarak nitelendirilebilecek dönemler ise toplumun içinde bulunduğu zihniyeti askerî, sosyal, iktisadi, dinî vb. açılardan farklılaştırmaktadır. Bu durum toplumun aktif olarak içinde bulunduğu “zihniyet” le yeni karşılaştığı ve geçiş yapmaya çalıştığı “zihniyet” i karşı karşıya getirmektedir. Tam bu noktada ise zihniyetler birbirinin içine geçerek harmanlanmaya başlamakta ve aynı zamanda “zihniyet çatışması” kavramı ortaya çıkmaktadır.

Tüm bu bilgiler ışığında Oğuz Kağan Destanı’nın iki farklı nüshasına baktığımız zaman zihniyet açısından Uygur nüshasının epik dönemi, Reşideddin tarafından Farsça olarak yazılan nüshanın ise dinî zihniyeti temsil ettiğini söylemek mümkündür.

Oğuz Kağan Destanı’nın iki farklı nüshası dikkatle incelendiğinde çatışmayı oluşturan en önemli noktanın kozmolojik ve teolojik unsurlar olduğu görülecektir. Uygur nüshasına bakıldığında Oğuz Kağan doğumundan itibaren mitin temsilcisi olan merkezî kahraman rolündedir ve buna bağılı olarak da olağanüstü özelliklere sahiptir. “Bu çocuğun yüzü gök; ağzı ateş (gibi) kızıl; gözleri ela; saçları ve kaşları kara idi. Perilerden daha güzeldi” (Bang ve Arat, 1936: 11). Metnin devamında da

Oğuz ilk sütünü emip çiğ et ve çorba istemekte ve dile gelmektedir. Buna karşılık Reşideddin nüshasında Oğuz Müslüman olarak dünyaya gelmiştir ve dinin temsilcisi konumundadır. Annesi Oğuz sütünü içmediği için üzgündür ve bir gece rüyasında Oğuz'u görür. Oğlu ona; "Eğer senin sütünü emmemi arzuluyorsan, tek bir Allah olduğunu kabul ve itiraf et, onun senin üzerine düşen hukukunu farz-ı ayn olarak bil" (Gündüz, 2017: 60) demektedir.

Destanda zihniyet çatışmasının bir diğer belirgin noktası doğum gibi hayatın önemli bir geçiş dönemi olan evlilikte de kendisini göstermektedir. Uygur nüshasında Oğuz Kağan'ın evlilikleri ve çocuklarının isimleri dönemin kozmik anlayışına uygundur. Oğuz Kağan evliliklerinden ilkini gökten inen ışık içindeki kızla yapmıştır. İkincisini ise gölün ortasındaki ağaç kovuğunda karşılaştığı kızla yapmıştır. Bu iki evliliğin ilki Türklerin o dönemdeki inançlarında göğü kutsal saymaları ikincisi ise Türk mitolojisinde var olan yer-su kültü ile ilişkilendirilebilir. Oğuz'un çocuklarının isimlerine bakılacak olursa bu durum daha açık hâle gelir. İlk evliliğinden olan çocuklarının isimleri Gün, Ay ve Yıldız'dır. Diğer çocuklarının isimleri ise Gök, Dağ ve Deniz'dir.

Reşideddin tarafından kaleme alınan nüshaya bakıldığında ise Oğuz Kağan Müslümandır. Amcalarının kızları ile evlenir ancak bu kızlar Müslüman değildir. Bu yüzden Oğuz kızlara yaklaşmaz. Üçüncü evliliğini ise küçük amcası Or Han'ın kızı ile yapar. Eşi Müslümanlığı seçer. Bunun üzerine Oğuz onu eş olarak kabul eder ve ona sevgi duyar.

İki nüsha arasındaki hayatın doğum, evlilik gibi geçiş dönemlerine ve kozmolojik anlayışa ait farklılıklar bize epik zihniyet ile dinî zihniyet arasındaki çatışmayı yansıtmaktadır. Epik zihniyet ile dinî zihniyet arasındaki çatışmayı "mit-yazı" düalizmi içerisinde dile getirmek mümkündür. Çünkü epik zihniyet mitin, dinî zihniyet ise yazının temsilcisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında kaos-kozmos, eski-yeni, destan devri-hikâye devri gibi durumlarda mit-yazı düalizmi içerisinde doğal olarak yer alır.

2.Çatışma Olayları

Anlatmaya bağlı edebî metinlerde olay Şerif Aktaş tarafından; "Herhangi bir bilgiyle bir arada bulunan, birbirleriyle ilgilenmek mecburiyetinde kalan bireylerden en az ikisinin karşılıklı ilişkilerinin ürünüdür. Yani olayın temelinde kişiler arasındaki karşılaşma veya çatışma bulunmaktadır. Bu karşılaşma ve çatışmanın şiddeti, kişiler arasındaki ilişkinin mahiyetine bağlıdır. Birbirine kan bağıyla bağlı kişilerin yakınlık derecesini düşünelim. Bunların birbirinden vazgeçmeleri, adeta tabiatın hükmüne isyan durumundadır. Böyle bir şeyin ortaya çıkması için de çatışmanın son derece kuvvetli olmasına ihtiyaç vardır." (Aktaş, 2015: 41) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım bize olayın temelinde çatışma durumunun varlığını göstermektedir. Epik anlatılarda çatışma, olay örgüsünün başından sonuna kadar metni besler. Anlatıcı epik anlatıda bunu kasten yapmaktadır. Çünkü anlatının doğası gereği sürekli devinimli ve hareket içinde olması gerekir. Yani çatışma ögesinin bir epik anlatı içerisindeki temel görevi bu devinimi sürekli hâle getirmektir.

Epik anlatılarda başlangıç durumu, dönüştürücü öge, devinimler veya eylemler, dengeleyici öge ve bitiş durumu gibi metnin olay örgüsü içinde kendisine yer bulan durumlarda çatışma unsurları ile birebir ilişki içerisinde. Oğuz Kağan Destanını çatışmanın bu durumlarla ilişkisi bakımından çözümleyecek olursak ilk olarak Oğuz'un doğumunu başlangıç durumu olarak ifade edebiliriz. Ay Kağan'ın Oğuz'u doğurması ile birlikte ülkü değeri temsil edecek olan kişi dünyaya gelmiş olur. Onun doğumunun bir çatışma durumu yaratacağı ve ülkü değeri temsil edeceği olağanüstü özellikleri ile kendisini göstermektedir. Bu özelliklere kişiler kısmında ayrıntılı şekilde değinilecektir.

Destandaki dönüştürücü öge ise var olan düzenli durumun bir başka ifade ile kozmosun kaosa dönüşmesini sağlayan olaydır. Bu nedenle Oğuz'un epik doğumunu sağlayan canavarın at sürülerini ve halkı yemesini dönüştürücü öge olarak kabul edebiliriz. Çatışma burada karşıt gücün temsilcisi durumundaki belki de bir mitolojik varlık olarak görebileğimiz gergedan ile ülkü değeri temsil eden Oğuz arasında gerçekleşir. "Gergedan geldi ve başı ile Oğuz'un kalkanına vurdu. Oğuz kargı ile gergedanın başına vurdu ve onu öldürdü" (Bang vd., 1936: 13). Oğuz gergedanı yenerek hem doğal olarak çatışmadan galip ayrılmış hem de epik doğumunu gerçekleştirmiştir.

Bu gelişmelerden sonra destanın olay örgüsü içerisinde en büyük yeri kaplayan ve buna bağlı olarak çatışma durumunun en yoğun olduğu devinimler veya eylemler diyebileceğimiz kısım

görülebilecektir. Oğuz bir toy düzenleyerek kağan olduğunu ilan eder. Kağanlığını Türk devlet anlayışına uygun olarak yeryüzünün dört bir yanına kabul ettirmek istemektedir. Ancak ilk çatışma durumunu karşıt gücün bir başka temsilcisi emirlerini dinlemeyen Urum Kağanla yaşar, çatışma sonunda Oğuz Kağan galip gelir.

İkinci çatışmayı ise Çürçet Kağan ile yaşar ve onu da yener. Oğuz Kağan devinimler içindeki üçüncü ve son büyük çatışmasını ise Masar Kağan'a karşı kazanır. Bu durum epik anlatı açısından son derece doğaldır. Çünkü ülkü değeri merkez kahraman olarak gördüğümüz Oğuz temsil etmektedir ve epik anlatı yapısı itibari ile karşıt gücün galip gelmesine izin vermez. Bunun yanında Oğuz Kağan'ın zorlandığı bazı durumlarda veya çatışma öncesinde ve sonrasında destanda figüratif yapıyı oluşturan bazı kişiler ve mitolojik varlıklar Oğuz'a yardımcı olurlar.

Destandaki dengeleyici öge ise Oğuz Kağanın yanındaki “bilge tip” diyebileceğimiz aksakallı ihtiyarın rüyasıdır. Rüyasında üç gümüş ok ve bir altın yay görür. Bunlar hükümdarlığın alametleri sayılmaktadır. Ayrıca uyku gibi epik anlatılar için çok önemli ve çatışmayı hazırlayan unsurlardan biri olan motifi içinde barındırması bakımından önemlidir. Artık sorunlar çözümlenmiş ve sonuca doğru gidilmektedir.

Bitiş durumunda ise Oğuz tıpkı destanın başındaki toy gibi büyük bir kurultay toplar, kırk gün kırk gece yiyip içtikten sonra yurdunu oğullarına paylaşır ve onlara nasihatte bulunur.

3.Çatışma Kişileri

Anlatma esasına bağlı edebî metinlerde olayın kişiler arasındaki çatışmaya dayalı olarak şekillendiğini yukarıda belirtmiştik. Kişiler arasındaki ilişki ve çatışma durumu ise, mekân ve zamanın dâhil olması ile birlikte, arzu nesnesi ekseninde vücut bulmaktadır. Bu durum epik anlatılar için de geçerlidir. Epik anlatılarda çatışma her zaman iki kişi arasında geçmeyebilir. Çatışmanın taraflarından biri veya her ikisi mitolojik varlık veya hayvanlar olabilmektedir. Bu yüzden epik anlatılarda kişiler yerine figüratif yapı terimini kullanmayı daha uygun buluyoruz. Epik anlatılarda figüratif yapı içerisindeki çatışma kavramını daha iyi kavrayabilmemiz içinse Axel Olrik'in giriş kısmında değinmiş olduğumuz “Halk Anlatılarının Epik Kuralları” isimli makalesindeki “zıtlık” ve “ikizler” maddelerini aklımızda bulundurmalıyız. Çünkü epik anlatıların doğası gereği içerisinde bir düalizm mevcuttur.

İkili yapının diğer epik anlatılarda olduğu gibi Oğuz Kağan Destanı'nda da ülkü değer ve karşıt güç etrafında şekillendiği görülmektedir. İki zıt kutbun meydana getirdiği çatışma ise figüratif yapı üzerinden somutlaştırılmaktadır. Ülkü değerleri merkez kahraman olan Oğuz Kağan ile onun yanında “alt tipler” diyeceğimiz birincil işleve sahip figüratif yapı sembolize etmektedir. Bunlar çatışma öncesi ve sonrasında onun yanında bulunan ve ideallerini gerçekleştirmesinde yardımcı olan tiplerdir. Karşıt gücü ise Oğuz'un karşısında olan ve çatışma durumunun gerçekleşmesini sağlayan kimi zaman mitolojik bir varlık, kimi zaman ise kişi olan figüratif yapı sembolize eder.

Öncelikle epik anlatının merkez kahramanı olan Oğuz Kağan'a bakacak olursak destanın olay örgüsü ile Oğuz'un epik biyografisinin aynı düzlemde gittiği görülecektir ki bu kahramanlık destanları için son derece doğal bir durumdur. Oğuz Kağan Türk epik anlatılarının hemen hepsinde karşımıza çıkan “alp tipi” nin ilk ve en önemli örneklerinden birisidir. Doğumundan itibaren sergilediği olağanüstü özellikleri ile epik anlatılardaki merkez kahraman rolünü yansıtır. Örneğin; “Bu çocuğun yüzü gök: ağzı ateş gibi kızıl gözleri ela; saçları ve kaşları kara idi. Perilerden daha güzeldi” (Bang vd., 1936: 11) şeklindeki ifadeler bu durumu net şekilde göstermektedir. Metnin devamında da bu olağanüstü durumlar sürmektedir.

Oğuzun epik doğumunun başlaması için bir geçiş diyebileceğimiz gergedan avlamak istemesi ve ava çıkması onun ve aynı zamanda destanın ilk çatışmasını meydana getirir. Campbell konuyla ilgili olarak “Büyülü eşikten geçiş bir yeniden doğum anına geçmedir.” (Campbell 2000: 107) demektedir. Yani bu ilk çatışma aynı zamanda kahramanın erginlenme dediğimiz epik doğumunu oluşturacaktır. Çatışma karşıt gücün temsilcisi olan gergedan ile yapılır ve sonuçta Oğuz gergedan av ve savaş aletleri olan kalkan, kılıç, kargı ile yener. Burada gergedan mitolojik bir varlıktan ziyade destanlarda çok önemli bir yeri olan bölgenin faunası yani hayvan varlığı ile ilgili gözükmektedir. Bu durum değerlendirilirken Türklerin ana yurdu olarak kabul edilen Orta Asya ve Çin coğrafyasına yakınlık göz önünde bulundurulmalıdır.

Olay örgüsünün devamında Oğuz, kağanlığını ilan eder ve bundan sonra çatışma yaşayacağı bütün varlıklar kendisine denk olan yani Kağan olan kişilerdir. Urum Kağan ile çok şiddetli bir çatışmaya girer. Çatışmanın şiddeti “Boğuşma ve vuruşma öyle yaman oldu ki, İtil Müren’in suyu zencefre gibi baştan başa kıp kırmızı oldu. Oğuz Kağan yendi ve Urum Kağan kaçtı”(Bang vd., 1936: 21) şeklinde ifade edilmektedir.

Bir sonraki çatışma, karşıt gücün bir başka temsilcisi Çürçet Kağan ile yapılmıştır. Destanda Çürçet Kağan ve yurdu zengin ve büyük bir yurt olarak tasvir edilir. Oğuz Kağan onu da mağlup ederek zenginliklerine sahip olur. Son olarak Oğuz Kağan Barkan denilen yerde Masar Kağan ile savaşır ve onu da mağlup eder. Tüm bu çatışma durumlarından başarı ile çıkmayı başaran Oğuz Kağan destandaki temel arzu nesnesi diyebileceğimiz “güneş bayrak, gök kurikan” şeklinde ifade edilen cihan hâkimiyeti idealini gerçekleştirmiş olur.

Oğuz Kağan’ın yaşadığı çatışmalarla ilgili olarak şunları da kaydetmek gereklidir: Oğuz Kağan’ın yaşadığı çatışmalar kaos-kozmos, ülkü değer-karşıt güç ekseninde gerçekleşmektedir. Dede Korkut Hikâyelerinde görüldüğü gibi baba-oğul çatışması veya evlilik öncesi eşlerle çatışma gibi ülkü değerlerin birbiri ile çatışması durumuna Oğuz Kağan destanının Uygur varyantında rastlanmamaktadır.

Karşıt gücü destanda sırasıyla gergedan, sol yandaki Urum Kağan, Çürçet Kağan ve cenupta Masar Kağan temsil etmektedir. Bunların özelliklerine Oğuz Kağan anlatılırken zaten değinilmiştir. Figüratif yapı içerisinde karşıt gücün temsilcileri olarak karşımıza çıkan bu unsurların çatışma için önemine değinilecek olursa; bunlar çatışmanın taraflarından birini teşkil ederek aslında Oğuz Kağan’ın epik biyografisinin oluşturmasına hizmet etmişlerdir. Dolayısıyla da “zıtlık kuralı”nın uygulanmasını sağlayarak epik anlatının oluşumuna temel teşkil etmişlerdir.

Çatışma durumu yönünden destanın figüratif yapısı içerisinde ülkü değeri temsil eden diğer varlıklara ve kişilere bakarsak karşımıza ilk olarak gökten inen ışığın içindeki bozkurt çıkmaktadır. Bozkurt, Türk mitolojisi içerisinde yol gösteren, önden giden kutsal bir varlık olarak görülür. Birçok Türk destanında varlığına tanıklık ettiğimiz bozkurt, çatışma öncesinde Oğuz Kağana yol gösterir ve bir sonraki çatışma durumuna kadar ona kılavuzluk yapar. Tüm bu özellikleri ile bozkurt destanda “koruyucu işleve sahip” mitolojik varlıktır.

Ülkü değeri tarafında yer alsa da çatışma durumuna doğrudan müdahil olmayan bir diğer kişide Uluğ Türük’tür. Aksakallı ve tecrübeli bu ihtiyar olayların çözümü denebilecek bölümde devreye girer. Türk destanlarındaki “bilge tipi”nin bir sembolüdür. Bu tipin en bilinen örneği Dede Korkut’tur. İncelediğimiz bu figüratif yapı örnekleri dışında çatışmalarda Oğuz Kağan’ın yanında yer alan ve yeteneklerine göre isim verdiği askerleri de bulunmaktadır.

Sonuçta merkezî kahramanın dışındaki tüm figüratif yapı öğeleri ister ülkü değeri ister karşıt güç tarafında olsun, epik anlatının doğasına uygun biçimde Oğuz’un etrafında şekillenir ve onun epik biyografisinin oluşumuna hizmet ederler. Bu durum epik anlatıların kendine özgü kaçınılmaz yapısından kaynaklanmaktadır.

4.Çatışma Mekânları

Epik anlatılarda mekân modern dönem edebî eserlerinde olduğu gibi ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmez. Oğuz Kağan Destanı’nda mekân “Oğuz Kağan Destanı’nda mekân ‘durulan, oturlan’ değil, ‘aşılabilir bir yerdir.’” (Kaplan 2014: 15) şeklinde ifade edilmiştir. Anlaşılabileceği üzere destanda mekân sabit değildir. Ancak masallarda olduğu gibi tamamıyla belirsiz de değildir. Türk epik anlatı geleneğinde buna bağlı olarak Oğuz Kağan Destanı’nda mekânlara çatışma durumu açısından bakılacak olursa çatışma mekânlarının Gök Tanrı inanç sistemi içinde kutsal sayılan ağaç kültü, dağ kültü ve yer-su kültü ile doğrudan bağlantılı olduğu görülür. Yani çatışmanın gerçekleştiği yerler orman, mağara ve nehir kenarları gibi kült mekânlarıdır. Bu yerler bir epik anlatının kendine özgü mekânlarıdır.

Örneğin Oğuz Kağan ile gergedan arasında gerçekleşen çatışma Oğuz’un ormanda ava çıktığı sırada olur: “Bu sefer o ağacın dibinde (kendisi) durdu. Gergedan geldi ve başı ile Oğuz’un kalkanına vurdu.” (Bang vd., 1936: 13). Görüldüğü gibi çatışma ormanda, bir ağacın yanında veya altında gerçekleşmektedir. Bunun ağaç kültü ile ilgili olması zorlama bir yaklaşım olmayacaktır. Kutsal ağaç

Türk kozmogoni anlayışında yeri ve göğü birbirine bağlayan “Temir Kazık” olmasının yanında “Türk düşüncesine göre ilk insan yaratıldığında dokuz dallı bir ağacın altında yaratılmıştır. Tanrı'nın insanla ilk muhatap olduğu yer dokuz dallı ağacın altıdır.” (Ergun 2000). Yaratılışın ilk olarak bu şekilde gerçekleştiğini kabul eden Türk düşüncesinin Oğuz'un ilk doğumdan yani dünyaya gelişinden sonra epik doğumunu gerçekleştirdiğini gördüğümüz bu çatışmanın da kutsal sayılan ağacın altında gerçekleşmesini doğal kabul etmemiz gerekir.

İkinci çatışma gök tüylü gök yeveli kurdun kılavuzluğunda İtil Müren Nehri'nin kenarında ve Kara Dağ'ın önünde Urum Kağan'a karşı yapılır. Bu çatışma öncesinde kurt atalar kültürünü simgelemektedir. Çatışma mekanı olarak yukarıda bahsedildiği gibi İtil Müren yer-su kültürünü, kara dağ ise dağ kültürünü sembolize eder. Konumuz çatışma unsurlarının incelenmesi olduğu için kültürle ilgili daha fazla ayrıntıya girilmeyecektir.

Destanda çatışma durumlarının kült mekânlarda gerçekleşmiş olması bize epik anlatılarda zihniyetin diğer yapıyı oluşturan olay, kişiler, mekân ve zamanla bir bütünlük sergilediğini göstermesi açısından önemlidir.

5.Çatışma Zamanları

Epik anlatılarda mekân için söylediklerimizi zaman içinde dile getirmek mümkündür. Modern edebiyat ürünlerinde zaman için belli bir dönem hatta tarih aralığı verilebilirken kısaca zaman belli iken halk anlatılarında zamanın belirsiz olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında zamanın geçişi de durağan değil halk anlatılarının ve özelde epik anlatıların yapısına uygun olarak devingen ve süratlidir.

Epik anlatılar içerisinde çatışma açısından zamana baktığımızda ise ilk olarak çatışmanın zamanının merkez kahramanın epik doğumu ile uyumlu olduğu dikkati çeker. İkinci olarak epik anlatılar içerisinde önemli rolleri olan motiflerle ilgili olduğu söylenebilir. Yani bir halk anlatısını oluşturan iki temel nokta diyebileceğimiz merkez kahraman ile tipler ve motifler çatışma zamanı ile doğrudan alakalıdır.

Örnek verilecek olursa Oğuz Kağan ilk çatışmasını yukarıda çokça bahsedildiği şekilde gergedanla yaşamıştır. Bu çatışmanın ardından ise Oğuz'un epik doğumu gerçekleşmiştir. Bunun yanında evlilik öncesi merkez kahramanın eşi ile yaşadığı çatışmada Dede Korkut Hikâyeleri ve Oğuz Kağan Destanının Reşideddin tarafından kaleme alınan nüshasında dikkati çekmektedir. Bu örnekler bize çatışma zamanının doğum ve evlilik gibi hayatın “geçiş dönemleri” dediğimiz dönemlerle birebir alakalı olduğunu da göstermektedir. Son olarak “Uyku motifi” ve “rüya motifi” gibi halk anlatılarının temelini oluşturan durumların öncesinde veya sonrasında çatışma durumunun gerçekleşebileceğini de eksik nokta bırakmamak adına eklemek gerekir.

SONUÇ

Tüm bu çözümlenmeler ışığında çatışma kavramının epik anlatılarda modern dönem edebî eserlerinde olduğundan çok daha geniş bir yere sahip olduğu görülmüştür. Bir epik anlatı yapısı bakımından hareketli olduğu için çatışma anlatıcı tarafından metin boyunca devam ettirilmelidir. Bu metnin başlangıç durumu ile bitiş arasında sürekliliğin sağlanması açısından önemlidir. Buradan çıkarılabilecek en kapsamlı sonuç; bir epik anlatıda çatışma unsurları incelenirken metnin kurgusunu oluşturan zihniyet ve yapıyı oluşturan olay, kişiler, zaman ve mekânın bütüncül bir şekilde ele alınmasının gerekliliğidir. Çünkü makalemizin başından beri ifade ettiğimiz gibi çatışma epik anlatının her bir unsuru ile doğrudan alakalıdır. Biz bu değerlendirmeyi Oğuz Kağan Destanı üzerinden yaptık. Bunun yanında Türk epik anlatı geleneğinin içinde yer alan diğer destanların incelenmesi ile daha ayrıntılı sonuçlara ulaşılabilir ve oluşturmaya çalıştığımız tahlil yönteminin daha geniş bir metin havuzunda uygulanabilir olup olmadığı görülebilir.

KAYNAKÇA

- Abdulla, Kamal (2015). Mitten Yazıya veya Gizli Dede Korkut, (Çev.) Ali Duymaz, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Aktaş, Ş. (2015). Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili -Teori ve Uygulama-, 2.Baskı, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara.
- Ata Yıldız, N. (2015). Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar, 1.Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Bang, W. , & Arat R. R. (1936). Oğuz Kağan Destanı, 1. Baskı, Burhaneddin Basımevi, İstanbul.
- Campbell, Joseph (2000). Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, (Çev.) Sabri Gürses, Kabcacı Yayıncılık, İstanbul.
- Çobanoğlu, Ö. (2015). Türk Dünyası Epik Destan Geleneği, 4.Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.

- Dorson, Richard M. (2011). *Günümüz Folklor Kuramları*, (Çev.) Selcan Gülçayır & Yeliz Özay, Geleneksel Yayıncılık, Ankara.
- Ergun, M. (2000). Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları, *Millî Folklor*, Sayı. 47, ss. 22-30.
- Gökyay, O. Ş. (2013). *Dede Korkut Hikâyeleri*, 4.Baskı, Kabalıcı Yayıncılık, İstanbul.
- Gündüz, T. (2017). *Oğuz Kağan Destanı-Reşideddin Oğuznâmesi-*, 5.Baskı, İstanbul.
- Günay, V. D. (2017). *Metin Bilgisi*, 5.Baskı, Papatya Yayıncılık Eğitim, İstanbul.
- Kaplan, M. (2014). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri*, 9.Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Olrik, A. (1994). Halk Anlatılarının Epik Kuralları, *Millî Folklor*, Sayı 23, ss. 2-5.
- Temur, N. (2012). *Manas Destanı'ndaki Tipler Üzerine Bir İnceleme*, 1.Baskı, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara.